

השלום בוא יבוא!

ה"ר עיסאם סארטאווי, שאמר את הדברים שיוכזרו להם, הוא אישיאמונו של יאסר עראפאת ומראשי אש"ף. הדברים נמסרו עדיין כשהוא מופיע לראשונה ב"העיתון" במועדון התיאטרון ב-12 בפברואר 1977. הם באו במקום הצהרה שאמור היה לשאת סגור ג'ורג' מומחה אש"ף לענייני ישראל, שלא קיבל את הצהרה הזאת. דבריו של סארטאווי רבים במובנים רבים, כיוון שהשבעה הודיעה לאשר עראפאת. בפומבי, מעט כימת המועצה הלאומית הפלסטינית, כי הוא, אישית, הטיל על סארטאווי לקיים מגעים עם חברי "המועצה הישראלית למען שלום ישראל הפלסטינית" וכן מאחר שמישרד החוץ הישראלי, הפיק השבעה ידיעה, כאילו פועל עיסאם סארטאווי בשליחות של נחמה פסיכולוגית.

האמיתית של הציבור הישראלי לשלום, נראה בבירור — הן שניתוחו והן ב-17 במאי תחת הנתונים הקיימים, כי הכנסת שביטוחו של 17 במאי תהיה בעלת גמתי-שלום. בקצרה ניתן לכתוב, כי הנוסחה הראשונה לא תוכל להביא בעיקבותיה שלום, או אפילו דחייה זמנית של מלחמה. הגורם הפלסטיני המכריע, בעל היכולת לערער את המצב במזרח-התיכון וגורם, ללא ספק, לסיכוי נוסף של עימות, ובעיקבותיו לנוק בלתי-משוער למתנגדי-השלום עצמם, כמו לאינטרסים של העולם כולו ככלל. ניתן לצעם, על סמך כל הדברים שנאמרו עד כה, כי הדרך היחידה לשלום ולציבות במזרח-התיכון, היא דרך ההכרה וההשגמה של זכויותיהם הלאומיות ה-לגטימיות של הפלסטינים.

אחרי שקבענו כי לא ייתכן להגיע לשלום ללא הפלסטינים, ואחרי שביטלנו את הנוסחה הראשונה כאופציה אפשרית, עלינו לפנות עתה אל השאלה אם מוכן אש"ף לתרום להשגת שלום במזרח-התיכון, אם לאו. אם התשובה לשאלה זו חיובית, כיאז עלינו לקבוע אם נכונותו של אש"ף לעשות כן תגרום לו להתקבל כשותף למשאומתו של השלום. התשובה לשאלה הראשונה היא כן. אש"ף נכון ומוכן לתרום להשגת השלום כשותף שווה-ערך. למעשה, אש"ף מאותה על נכונותו זו מזה שנים אחדות. ובעוד שברצינות לשכנע את חלק-הארי של דעת-הקהל בעולם המערבי, על אותה אלה, הנה לצערנו, לא הצליח לעורר תגובת-הערכה או הכרה חיובית מצד מעצמות מסיימיות. ומעניין ככל שיהיה לנתח את הסיבות ש-מאחורי התייחסות ספקנית זו, הנה מעניין וחשוב עוד יותר לנתח את התופעה שהיכולת להופיען של אותה אלה על רקעם ההיסטורי. על-מנת לעשות זאת נחלמה, אבקש משומעי להיאזר בסבלנות ולעבור לזמנ-מה לתחום הפסיכולוגיה החברתית.

משפע החומר על אודות הניסיון ההיסטורי היהודי ומתורת הפסיכולוגיה החברתית עצמה, אנו למדים ש-כאשר עם מוכרש ממולדתו ועל פני קורבן לרדיפות ול-תלאות בגלות, הוא מפתח לו הכרה חברתית קולקטיבית וזיכרון קולקטיבי המתמקדים על נקודת-התייחסות בעבר, והוא אינו מסוגל לזה לראות מעבר לה. כליאתו של זיכרון קולקטיבי זה מאחורי מחסום שרירותי, מביאה לתוצאות חברתיות ופסיכולוגיות מרתקות, ה-מבטאות במקרה-ההתנהגות סטריאוטיפיות החוזרות על עצמן. נקודת-התייחסות זו, שהיא הגלגית היהודים חורבן הבית השני, בשנת 70 לספירה, והגלגית היהודים מארצם על-ידי כובשיהם, הרומאים. מעניין לציון, כי נקודה זו, כי הזיכרון הקולקטיבי היהודי אינו מסוגל לזכור מעבר לשנה זו, ומשכך לא יכול לראות את מדינת פלסטין כפי שהיתה לאחר-מכן, מדינה של ערבים פלסטינים. במשך 2000 שנים הלהיבה תמונת פלסטין של לפני שנת 70 לספירה את דמיונה של יהדות העולם, וסיפקה לה את התמיכה הפסיכולוגית שלה נוקקה כל-כך לשם שימור ההזדהות התרבותית הקולקטיבית, אשר אפשרה ליהודים לעמוד ברדיפות שנעשו בהם במשך כל ארבע השנים. בכל התלאות הללו ברחו היהודים תמיד אל חלום פלסטין הישנה, שבה לא היו גויים. בזיכרון הקולקטיבי הזה, פלסטין מא' עולם אל חרזה מגובל. בשנת 70 לספירה, נותתה חקוקה כפי שהיתה אז, בכך ניתן להסביר במידת-מה מדוע לא יכלה התנועה הציונית, מאז יום הקמתה, הודות לאופטימיות האמיתית של הארצות המאה ה-20 היהודים מוכלסתי בתושביהם שהתגוררו במשך אלפיים שנים לפחות, ועמדה על כך שפלסטין היא מדינה שאין בה תושבים.

1948, שדבר לה שארע ליהודים אחרי חורבן הבית השני. הפלסטינים העדיפו חזקו ברע, אומללות ותלאות, והיו קורבן לרדיפות חוזרות ונישנות. על-מנת לשמור על פסיכות-דעתם, ועל זיכרוןם הקולקטיבי, היה עליהם לברוח אל גן-העדן הדמיוני של פלסטין שנת 48. וכפי שהזכרון הקולקטיבי היהודי סירב להכיר בכל שינוי שחל בפלסטין אחרי שנת 70 לספירה, כן סירב הזיכרון הפלסטיני להכיר בשינוי כלשהו שאירע בפלסטין אחרי שנת 1948. דבר זה היה נכון לגבי 20 השנים הראשונות לגלות הפלסטינית. אולם אם אירע בניסיון הפלסטיני דבר-מה שפגש בבורח ניכר מן הניסיון היהודי העומד לעומתו.

בשנים האחרונות נלגות הפלסטינית קמה היתה תנועת-השיחור הפלסטינית, פתח, התפתחה ו-הדרגה והפכה מכשיר לבסיסית הקיום הפלסטיני הלאומי. ב-21 במרס 1968 לחמו ראשוני כוחותיו של פתח, בסיוע חידות של הצבא המלכותי הירדני, ביחידת-צבא ישראלית שחצתה את נהר הירדן במטרה לתקוף עמדות של פתח בכפר כראמה. הקרב החל עם שחר, ונמשך לתוך הלילה. עוד לפני שתם, הוא זכה במקום של כבוד בתולדות הפלסטינים. הכוחות הפלסטיניים יצאו בכבוד מהתקלותם הגדולה הראשונה עם הצבא הישראלי. אולם, חשובה בהרבה מן הניצחון בשדה-הקרב היתה תחושת ההתעלות הפסיכולוגית שאחזה בכל הפלסטי-

הדעה הרווחת בימים אלה, היא שיש להביא את המשבר במזרח-התיכון לידי סיום מהיר. האזור, ה-מהווה מאגר של משאבי-אנרגיה, הנה חיוני מדי לה יציבות ולשיגוש הבינלאומיים, מכדי שיוכל להישאר לנצח בידו חב-דימוקלס האגותית. הצורך הדחוף ב-פתרון צודק ובר-קיימא הוכר כבר על-ידי הקהילה הבינלאומית כולה, והפך מנחה-מפתח בפוליטיקה הבינלאומית. אולם, למרבה הצער, עדיין אופף חוסר-בהירות ניכר את מרכיביו הבסיסיים של פיתרון צודק ובר-קיימא כזה. עד היום נדונו בפורומים בינלאומיים שתי נוסחות: האחת מגדירה את מהותו של המשבר המזרח-תיכוני כנוכח בין מדינות-העממות הערביות לבין מדינת ישראל בשאלת גבולות, שטחים ערביים נכבדים וכל התוצאות במצב של לוחמה הקיים בין שני הצדדים; ואילו השנייה טוענת כי תביעותיהם הסותרות של הפלסטינים והישראלים נסייח לנגי אותה ארץ עצמה, הגם שורש הבעיה. הנוסחה הראשונה מניחה שניתן להסדר בין מדינות ערב לבין ישראל על-ידי שיעבוד הפלסטינים לירדן, ואילו ה-שנייה מומתת על כך שניתן יהיה להשיג שלום רק אחרי הפלסטינים והישראלים יישבו את תביעותיהם ה-סותרות בהבנה בצורה מספקת, באמצעות פתרון ש-יתקבל על דעת שני הצדדים ואשר יעניק לכל אחד מהם מידה של ביטוי-עצמי הנדרשת על-ידו.

הנוסחה הראשונה, שהועדפה על-ידי הממשל האמריקאי הקודם והמהווה את מדיניותה של ממשלת ישראל הנוכחית, נרדית מכלילת על-ידי אירגון-השיחור הפלסטיני. עמדה זו אינה מבטאת על עוינות קיצונית כלפי השושלת ההאשמית, כפי שנוטים אחדים מן המשקיפים לחשוב, אלא על החלטתו הבלתי-מעוררת של העם הפלסטיני לזכות בחירותו הלאומי. מיותר אומנם, נכון הפיסיים בין הפלסטינים לבין ירדן היו מתוחים למדי בעבר, אולם נכון גם שהקשרים בין פלסטין לירדן הם כה חזקים, כה היסטוריים וכה עמוקים, עד שיעמד בכל מתח שהוא; והקשר המיוחד שהקשרים תמיד בין פלסטין לבין ירדן יוסיף להישמר. עתה, בניגוד לתפיסה המוטעית הרווחת, אין כל חילוקי-דעות בין ירדן לבין אש"ף לגבי התנאים לפתרון צודק ובר-קיימא. בהכרזתו הפומבית האחרונה, כפי שהובאה על-ידי ה"פראנס סואר" ב-4 וב-5 בפברואר, הדגיש המלך חוסיין שוב ושוב כי לא יוכל להיות שלום באזור הלבד הלאומי-מוקדמת והגשמתה וזוהו של העם הפלסטיני להגדרה-עצמית. יש להניח, והדבר ייתכן בהחלט, כי מדינת פלסטין הריבונית, אשר תקום כתוצאה מ-יישומה של זכות זו, תקים מערכת-יחסים מיוחדת מאד עם הממלכה ההאשמית.

בצד הנימוקים הפלסטיניים והערביים הסובייקטיביים בים כנגד הנוסחה הראשונה, קיים אף נימוק אובייקטיבי טיב הניגוני המבטל אותה לחלוטין כאופציה בעלת תוקף, ומסיר אותה באופן מוחלט מעל סדר-יומו של כל פורום רציני. השלום לא יוכל להיות מושג ללא שכלמותו ושיתופו של גוף פלסטיני יצגני חוקי ונבחר. התנאים ההיסטוריים, החוקיים והדמוקרטיים שללום כזה סבוכים ופלסטיניים מטיבעם, עד ששום מדינה ערבית לא תהיה מסוגלת — או אפילו נכונה — להיכנס לכל מו"מ של שלום ללא השתתפות פלסטינית רשמית. בל-יש להדגיש כאן, כי פלסטין שאינם מאורגנים בגוף כזה אינם יכולים לעשות שלום, ממש כמו כל הצדדים האחרים שבייכסוף. מנקודת-ראות זו, ברור כי היות אש"ף המייצג החוקי היחיד של העם הפלסטיני וההכרה בו מצד כל מדינות ערב — וכן מצד 103 המדינות הלא-ערביות — היו התפתחות חשובה ומכריעה שילבעדה, כל שיחות של שלום אינן אלא בגדר דיבורים ריקים. תפקידו המרכזי של אש"ף כאנשי-הפניה בכל יוזמת-השלום הוכר כבר כמעט על-ידי הכל, להוציא את הממשל הישראלי. לדבר זאת, ברור כי הצהרותיה הפומביות של ישראל בדבר רצונה בשלום, עומדות בסתירה לאי-הכרתה המוחלטת באש"ף.

אולם, שרשמיות של השאפים לשלום, מדיניות ורשמית זו אינה משקפת את הרעיונות האמיתיים ה-שוררים במדינה. חלק ניכר של דעת-הקהל בישראל זונה אל העמדה הרישמית הנוקשה, ודבק במגמות-השלום של "המועצה הישראלית למען שלום ישראל-פלסטין". תודות לפעולתה של קבוצה זו של אישי-ישראליים נכבדים ובעלי-השפעה, הפועלים במסירות למען השלום, נגד אחוז האזרחים הישראליים התומכים שנערך בסוף חודש נובמבר — מ-5% בלתי-משמעותיים — 38.5% מרשימים, בתוך פחות משנה אחת. מה ש-מעניין במיוחד ב"המועצה הישראלית למען שלום" הוא, שהיא רואה את פתרון הסיכוח הישראלי-פלסטיני בהכרה בזכותם של הפלסטינים להגדרה-עצמית ול-הקמת מדינה פלסטינית ריבונית ששטחים הפלסטינים הכבושים, כאנשי-השלום שלום במזרח-התיכון. לאור ה-התפתחות החיוביות הללו, המפתחות בישראל ערב הבחירות לכנסת, מאבדת מדיניותה הנוקשה של ממש-לת רבין מסכתה לסיכויי השלום. בחתחש בשאיפתו

נים, ברחבי פזרותם. מאותו יום ואילך נטבעה תחושת ביטחון ותקווה בתודעה הלאומית הפלסטינית. בזכות הניצחון בכראמה, ותחושת הביטחון החדשה, השתכנעו הפלסטינים כי שיחור פלסטין הוא בגדר מציאות, וכי אינם צריכים עוד להימלט אל זיכרונות פלסטין שלפני שנת 48 אלא, תחת זאת, עליהם לבנות בתמונת פלסטין שאותה יירשו מחדש בקרוב. כאשר הביטו מנהיגיהם של הפלסטינים בארץ, אחרי שחצו את המחסום הפסיכולוגי, יכלו להבחין במציאות חדשה שנוצרה מכוח נכחותה של שנים וחצי מיליון תושבים יהודים, אשר ראו בפלסטין את ארצם-שלהם — והיו קשורים אליה, תחת שמה החדש, ישראל, כשם שה-פלסטינים היו קשורים אליה תחת שמה המקורי, פלסטין. השאלה שעמדה לפני המנהיגים הפלסטינים היתה, מה לעשות באנשים אלה אחרי שיחוררה של המדינה. התשובה שעלתה, כחלוף שנתיים של היריהורים ו-חשבון-נפש, הכתירה את הפזורה הפלסטינית בעלת מוסריות מכוח עצמה. הפלסטינים לא אמרו: מי ה-אנשים האלה? הם אינם קיימים ומעולם לא היו קיימים. תחת זאת אמרו: הם שם, והם אהובים בוודאי את הארץ כפי שאנחנו אהובים אותה — לכן, הבה נחלוק אותה עימם. ובמועצה הלאומית הפלסטינית של 1969 הועקה לכל היהודים אחרות שווה במדינה הדמוקרטית החילונית של פלסטין, שאותה חזו ב-דימונים. הם יכלו בנקל לחקות את קונגרס באזל מ-1897, אשר הניח את היסודות למדינת ישראל כי-מדינה יהודית-ערבית, על-ידי הצבת כמסר לעירית מדינת פלסטין בלעדית, שאין בה מקום לאחרים. אך הם לא עשו זאת, ותחת זאת בחרו בפיתרון רב-עממי.

ואולם, תהליך ההתפתחות הפלסטינית לא נעצר ב-תפיסה בדבר המדינה החילונית, אלא הרחיק לכת עוד יותר. ככל שחלף הזמן ויוקרתו ועוצמתו של אש"ף גברו, גדלו גם ביטחונם ואומץ-ליבו המוסרי. משגוענו לידי ההחלטה המכרעת לקבל את אוכלוסיית ישראל כולה כאזרחים שווים-זכויות בפלסטין של חלומותינו, יכולנו גם לתת את הדעת על זכויותיהם הדמוקרטיות-לעתידי של 50% מאוכלוסיית פלסטין שהם בעלי מסורת ורקע תרבותיים, חברתיים ודתיים ברוחים. מחשבות אלה העמיד לפנינו את השאלה, אם אין האוכלוסייה החדשה הזו זכאית למעמד אוטונומי בתוך המדינה הדמוקרטית, ואם הן — האם אינה זכאית להגשים את זכותו ההגדרה-עצמית שלה.

בשאלות אלה נערכו דיונים מעמיקים מ-1969 ועד 1973. אינו מוסמך למסור את תוצאות הדיונים הללו, אך אוכל לומר שמאז סוף שנת 1973 החזרה סידרה של עמדות פלסטיניות מוקדמות. בחודשים נובמבר ודצמבר של אותה שנה פירסם סיד המאמץ, ניגו הישימי של אש"ף בלונדון, סידרה של מאמרים שהצ-הירו על נכונותו של אש"ף להסכים להקמתה של מדינה פלסטינית עצמאית על חלק מאדמת פלסטין. ביוני 1974 פירסמה המועצה הלאומית הפלסטינית את "תוכנית 10 הנקודות", שהיוותה את הבסיס החוקי להקמת המדינה הפלסטינית על חלק מן המולדת ה-פלסטינית. באותה תוכנית הוכרז גם על החלטת ה-נאומים של המבקשים ליתרון בכל הפורומים. היא גם ביטאה את הסתייגויותיהם של הפלסטינים מהחלטת מועצת-הביטחון 242, בהצהירה במפורש כי "אש"ף הולטה את החלטה 242, אילו הכירה בפלסטינים כבעם ולא כפלסטין בלבד. בחודש מארס 1975 התייצב חמאמי מול נואם ישראלי, על בימת סימפוזיון בלונדון, ונשא את נאומו הנועד, "תוכנית פלסטינית לדריקיום בשלום", שבו היתה ווה מיספר השקפות בדבר היחסים האפשריים בין המדינה הפלסטינית הריבונית שתהיה בדריקיום בשלום עם מדינת ישראל.

התפתחויות אלה בעמדה הפלסטינית, כפי שנסקפו מהחלטותיה הרשמיות של המועצה הלאומית הפלס-טינית ומתכונות מופי נציגי אש"ף מוסמכים, שנישאו במהלך שנים אחדות, נתקבלו על-ידי שילטונות ישראל באדישות, אם לא בעוינות ובדחייה גלויה. אך העוינות הרשמית לא אומנה בעד דעת-הקהל הישראלי הליגיב על רעיונותיה של אש"ף. המועצה הישראלית למען שלום ישראל-פלסטין" הוקמה בדצמבר 1975 במטרה להכריז על אכזבתו של חלק ניכר של הציבור הישראלי מן המדיניות הישראלית הפלסטינית, ועל נכונות להצטרף אל אש"ף ואל אלה הפלסטינים במאבק לשלום. ביוני 1976 נוצר המגע הראשון בין שני כוחות השלום, וכך נולדו שיחות-הערמה המפורסמות.

בסקירה קצרה זו על העמדה הפלסטינית ביחס לשלום, הגבלתי עצמי בכוונה-תחילה לידוע לציבור. אך העמדה עיתונאית מקיפות ניתן לקלוט רזמים בדבר המדינה הפלסטינית כפי שהיא באה לידי ביטוי על-ידי מנהיגים פלסטינים ובגישותיהם עם מנהיגים ישראליים בעולם. שתי דוגמאות מעניינות במיוחד הובאו בסיקורו של ה"יוזשינגטון פוסט" את ביקורו של עלי טאיבנוב בבירות באביב 1975, מהד ובהצהרתו על ידי ואלדחיים, כפי שניתנה לעראפאת לפני יומיים, מאידך לאור כל האמור לעיל אני משוכנע, כי לאחר ש-ביססתי את הדברים ללא כל ספק, הצלחתי להראות שאש"ף רציני ביותר בהחלטתו לתרום להשגת שלום במזרח-התיכון.

עתה אפנה אל השאלה החשובה הנוטרת: האם מכשיר הדבר את אש"ף להיות שותף שווה-ערך בחיפוש אחר השלום? על-מנת להשיב על שאלה זו, עלינו לבחון את מכשיר-השלום המוצע, דהיינו ועידת-ז'נבה. על-פי האו"ם, בראש הוועידה יישבו שתי המעצמות הגדולות

(המשך בעמוד 14)
ד"ר עיסאם סארטאווי, ביי"ד